

براهوئی خلقي شاعري نا شونداري في ريدپونا کردد

زگس جين

(براهوئي ايم فل اسکال برهاوئي ڈيپارٹمنٹ جامعه بلوچستان کوئٹہ)

پروفيسر ڈاڪٹر عبدالحليم صادق

(ڈاڪٹر یکش بلوچستان سٹیڈي سنٹر جامعه بلوچستان کوئٹہ)

ڈاڪٹر منظور بلوچ

(چيئر پرسن شعبه براهوئي جامعه بلوچستان کوئٹہ)

نسرين گل

اسٹینٹ پروفيسر شعبه بلوچي جامعه بلوچستان کوئٹہ

Abstract

The Role of this title is the role of radio in the development of Brahui folk songs .At all times, the Agricultural Dialogue of Literature has developed .Brahui I Lok song is an important place in literature due to its position. Its sincere position represents its feelings and emotions.Folk songs appear in nature.

These folk songs indicate emotions, feelings, love. These emotions have been a role in radio in people's access to people. Radio folk songs have access to ordinary people in the main role of radio. And those who were far away from those songs. They are also using the radio. And the radio they're talking about. The people who have been given access to the common people. That is why. That kind of folk songs have been stirred up to the far-door areas through the radio.

Balochistan is the area where yet the basic facilities are not available to ordinary people. Radio access is a major access to the right there .And these agricultural issues are spreading even more literary skills in modern times. That is why access key folk songs can be accessible to ordinary people, due to which I have to play a role in radio

key words: bar naz na,chanjal,mandar, baghbani liala,sah jan, liali pul, derder kava, elum na bram, ji ji kiva, dana pa dana, bando.

اختصار

داسر حال نانوشتہ نامسخت ریڈیونا ہموکڑدھرا کہ براہوئی خلقی شاعری نے شونتسونے۔ ہر دور باری میں زرائع ابلاغ نادبی شونداری ارے۔ براہوئی خلقی شاعری تینا گھپینا صنف آتا سوب ان ادب میں اسے جتنا ہند اس تنگ۔ اونا ہند اونا سچا انگا جوزہ و احساس آتا درشانی نے کیک۔ ہرا کہ نے براہوئی خلقی شاعری میں جا گہ کس لوی، لیکنکو، لیلی مور، زہیری، برناز ناتون اوار پین چندی جا گہ تمیٹی خلقی شاعری میں فطری جوزہ غاک نظر بریرہ۔ اندھلوقی شاعری ہرا کہ جوزہ احساس، فطرت، مہرو مابت، ہجھرو فراق نا درشانی نے کیرہ او فتنے خلقت میں تالان کنگ کن ریڈیو بھاڑک کار مسونے۔ خلقی شاعری ناشونداری میں کل ان زیات ریڈیونا بخش مسونے۔ ہو خلقی شاعریک ہرا کہ اوس ناوں ان پیش اسراؤ فتنے بتنگ کن ریڈیونا کمک ہلنگا کہ۔ ریڈیو ہمو زرائع ابلاغ مسونے ہرا کہ خلق آتیٹی آسراتی میں دوئی کننگا نے۔ ہمو سوب ان براہوئی خلقی شاعری نے کل ان زیات ریڈیو خلق آتیٹی تالان کرے۔ بلوجستان ہموڑے نے ہراڑے اینواسکان زندنا بنداؤی آسراتیک ہم اوس نے دوئی افس۔ ہموڑے ریڈیونا آسراتی اسہاہم آسراتی اس پانگک۔ ہندن اینواسکان براہوئی ادب ناچندی صنف آتے تالان کنگ نے۔ اندھسوب نے کہ براہوئی خلقی نے اوس اسکان آسراتی میں رسائی منگ نے۔ ہند اسوب نے کہ تینا پٹ و پول ناسر حال نے ریڈیونا کڑدار گھپین کریٹ۔

چائنداری۔

براہوئی خلقی ادب اینواسکان سینہ بہ سینہ ناخلقت میں بریسہ ہنانے اونا بناء نابابت میں چپو ٹک اس خلنج مفک کہ ہرا وخت ان اونا بنا مسونے ولے داہیت ناپانگ الہی نے کہ نباز غرو شوان، نیاڑی، نرینہ او چناک خلقی شاعری ناردوںگ میں تینا بخش نے شاغانو۔ براہوئی خلقی شاعری براہوئی ادب میں تینا اسہاہنڈ کس جوڑ کرینے ہر انا اہمیت ان ناکنگ مفک۔ نیاڑی تینا زندان پارغ منگ ان پد تینا سات تیری کن تینا است نالارے کشنگ کن شاعری نادر وشم میں ٹھپو پارینے او تینا زندنا سچا انگا جوزہ غاتا درشانی نے کرینے۔ ہندن لاب نا وخت آبزغر، میل تے خوانگ نا وخت تاشوان، مہرو وان نا کزت ان پد مودہ نادر وشم میں چندی جوزہ و احساس آتا درشانی نے خلقی شاعری میں نظر بریک۔ ولے ہرا وخت کہ ہمو

خلق ناخلوق تینا اسہ شادکامی سینا وخت تینا خاہوت تون اوارتینا سیال آتے اوار کریسہ سات تیری کریرہ تو او وختا اسہ مجلس اس اڈہلکہ ہمو مجلس ٹی اسہ شیئر پارو کو بندغ اس کل کن شیئر پاریکہ۔ تاکہ ہمو شادکامی نانن ے خوشی اٹ تدیفر۔ اختر چنان، حضور بخش خپداری، امیر بخش خپداری، محمد مراد پارکوئی محمد رمضان ذیدی والا، بشیر احمد ذیدی والا۔ عبد الغنی کلیری، عید محمد با غبانہ والا، جمعہ خان کھوڑی والا۔ قادر بخش وڈھ والا، الہی بخش وڈھ والا، ابراہیم وڈھ والا، غلام مصطفیٰ جیوا والا، محمد زمان ڈائیہ۔ در محمد کرخی، علی محمد مستانہ غلام نبی براہوئی، جان محمد مجروح، محمد بخش میراچی، محمد حیات وڈھ والا، علی دوست مستانہ، بشیر ذیدی والا، نیک محمد وڈھ والا، جنگلی خان وڈھ والا، قادر بخش کپر والا، عبدالرحمن وڈھ والا، سوالی جاراندرو والا، رحمت وڈھ والا، زمان خان ڈاھیاں، عبد الغنی کلیری، غازی خان جنگ، عید محمد با غبانہ، غلام جان ماڑی والا، قربان کولاچی والا، محمد حسیم وڈھ والا نہال خان وڈھ والا، محمد ابرہیم اندر اچ والا، در محمد کرخی، عبد القیوم، بیرک اورناچی، استاد بشیر جان رئیسانی، استاد عید محمد علی، گلستان مینگل، نصر اللہ مینگل، کرم خان لہڑی۔ دلراد عادل، وزیر خان لہڑی، عبد الرسول بدوزی، محمد خان پرکاڑی، حضور بخش مینگل رحمت اللہ شاھین، مہر دل خان۔ محمد حنفیں سمالانی۔ محمد علی رئیسانی۔ جاچی پیر جان۔ جمہ خان بنگلزی، علی احمد جان عادل، رحیمداد، شاہ کریم، سلطان محمد چندی مجلس تیٹی تینا خلقی شیئر مخلوق ے بنغینو۔ ولے داڑھوں استین دوبویکہ۔ انداسوب اس کہ ہرا وختا کہ ریڈیو ٹی ۱۹۵۳ء آبراہوئی شینکاری نابنا مس تو ہمو کان کل ان زیات خلقی شاعری ے خلقت ٹی تالان کننگا ہراڑان ہر خلق ٹی ریڈیو نا آسرا تی تو ہمو کان کل ان زیات ریڈیو خلقی شاعری ے شون مننگ ے۔ خلقی شاعری ناشونداری ٹی ریڈیو نا اسہ بھلو کڑدا س ارے اونا سوب دادے کہ ریڈیو ایسو اسکان نباہمو مخلوق نادو تیٹی ے ہرا کہ زندنا آسرا تی تیان بھاڑ مراو۔ ہر ہو گدان ہرا کہ تینا مری نا سوب ان بیڑہ ریڈیو ے تینا سات تیری کن استعمال کیک۔ یانیاڑی اس تینا زندنا کاریم تیان پار غ مننگ ان پدا ینو اسکان ہموریڈیو ے بنک۔ ایسوریڈیو خلقی شاعری تون اوار چندی جدید صنف آتے ہم شون تو نے۔

برناز نا

براہوئی خلقی شاعری ٹی دا ہم صنف پانگک ہرا کہ کل ان زیات دوست تھنگک ۔ ہندن داشتیر چندی
وار براہوئی وخت و پاس ٹی ریڈ یوان عبد الرسول بنگڑی نا تو ارٹی نشر کرنے گا ۔ ہر ان گڑاں ٹھپو دا ڈر
اٹ او ۔

برناز نا برناز نا
 برناز نا برناز نا
 سیل ۽ کریں نا سازنا
 است ۽ دریں بازا
 برناز نا برناز نا
 استارسلو کے پورنا
 صفت ۽ کریں نا دورنا
 برناز نا برناز نا
 توبے سلو کے ہشت نا
 کسر ۽ الینہ نن دشت نا
 // //
 لمہ چنکا مار نا
 قربان مریونا ہارنا
 برناز نا برناز نا
 او ڪ نا بریر پداۓ
 مار ۽ کر خدائے
 (براہوئی، 1995ء، 25-31)

ہندن چانجل ناشیئر ے ہم چندی وار ریڈ یوان عبد الرسول بن گفرنی نا تو ارٹ نشر مسوںے ہر اکہ چندی بند غ تابیرہ اند انار مائش ٹی ہم نشر مسوںے ۔ ہر ان اگر اس ٹھپو داوڑاٹ او۔
چانجل ۔

داسہ ودا شیئر نا موقع

بینیٹ ئٹی تما چانجل نا ہو کا

ہر کس ع پختو رب تینا چوکا

گال منه پارے خرنا لوک

جی ارمان افسوز سجناء، غازی

محشر آ مرور ب تینیت قاضی

جنگل ے پٹان نن مسون پدی

یا اللہ کیس چانجل ے ودی

جنگل ے پٹان وس کرین گورٹ

چانجل ے ہتون نن تینیت زورٹ

چانجل نا واگ آتے کرے درکار

نودے کس تو رے حاکم و سرکار

لوک کنا چانجل رنگ ئٹی خیس

جنگل ے پٹان اف کرین تو سن

کلی آ دیر آ مرٹوک ے پیرا

چانجل ے، منارت خ صسن پیرا

// //

لوك کنا چا جبل نهہ لنگ آن کا نک

غیبی آ پیتے رب کنا چا نک

چا جبل نا گودی ہسکہ حورا

گال منه پرین چا جبل آپورا

(مینگل، 1994، 120-127)

ہندن ریڈیوئی کل ان زیات خلقی شاعری نے پاروکا تے اسے پن محمد رمضان زیدی نابریک ہرا کہ
چندی شیر تے تینا ہمنیں آ تو ارٹی ریڈیوان خلقتی تالان کریئے۔ ہر ان گڑا س شاعری داوڑاٹ

او۔

مندر۔

لوك کنا لاغرے بورہ غابار میم ع

شیشه ستارہ لائنگ شوئی تا کاریم ع

ہر چنکا او گڑ دواللہ کے خیر تینے

ہمسرتانیام ٹی ای پا وہ شعر بینے

// //

محچھی بلیوہ کپڑہ کمرے

مندرے خترے طوبے ناٹکرے

سر و نزی بیسے سوریا نے سازاتے

مندر ناز یہاںی گنوك کرے بھازاتے

(براہوئی، 2013، 225-253)

محمد رمضان زیدی نا تو ار چندی شیر تے بینگ ناسوب بیرہ او نا خلقی آشیر تا ہمنی او او فتے ہمو سرو
تال خلنگ ناسوب ان اس۔ جا گہ اس ریڈیوئی او نا داشیر ہم نشر مسکہ ہر ان گڑا س ٹھپو داوڑاٹ او۔

باغبانی لیلی۔

باغل ناکوچٹی چرینگرہ سناک نے
گڑ دنگا بالا دے دوستء کہ دنا نک نے
بر کنایا لیلی پھل پھلاک نے سر پہ سر
کلمی خلوتا کریر ننے در پہ در
ڈیھتے تی گلانگار باغل ارے تخت سے
لعل نا جو لیلی نازبو نادرخت سے
نیتوں ای بفرہ گندھء وخت سے

// //

خلق سے بیجئے زیدی ناچھابٹی
لیلی ع خناست باغبان نالا بٹی
مریشال ناکوس ع تد دو دع تینا چھول تیک
سماہے کہ کشانے ڈھونڈے کہ روں تیک
(براہوی، 2013، 64-65)

داکان بیدس محمد رمضان زیدی ناشیر تے تی بیلوطن یے جامناء، ماهنج، بازیل تون او رچندی خلقی
شاعری ناشیر اوناہنین آ تو ارات ریڈیوان نشر مسوون۔
استاد عید محمد ہم ہمو شاعر تیان یے ہرا کہ ریڈیوی تینا اسہ جتا ہند سینا مالک یے۔ اونا خلقی شیخیر تیٹی ہم مہرو
ما بتنا کلہوا وچندی پین خیال اک او را او ہرا کہ ریڈیوی اودے اسہ ہند نا مالک جوڑ کریئے۔

سماہ جان۔

پچاتے تہ سلانو کیر گکو نالی تان
عطرنا گند سے سماہ جان ناوالی تان
براوانی او سماہ جان پارینٹ شعر یئے

کابل آن قندھار اسکان خواہاںٹ خیرینے
بیگہ نا ٹائم ٹی کاوہ ای چکرا
پست کنا پھر ارے رویڑی شکرا

// //

پوریاَس نن کینہ خلینہ ٹوٹلے
خضدل نانیام ٹی ساہ جان نا ہوٹلے
برکنا او ساہ جان دو کنادو آنے
دوستی نی تختپسہ بھلانٹ روح آنے
سوارٹ ای بریوہ جند کنا ہچاتا
عطر نا گند سے ساہ جان نا پچاتا
(براہوئی 122-123، 2013)

ہندن عیدِ محمد نا چندی پین شیراک ہر اک مرید یوان چندی و از شر مسوون او فتا گڑاں ٹھپو دا ڈراث او۔
لیلی پھل۔

نوروز خان بسنے خضد ولی مالی کے
جھڑکی تے جلیوہ لیلی ناسیالی کے
برکنا لیلی پھل نوکر نا گلاتا
ارہ نانے پچاتے بخشوت ای ملاتا
آغا جان بسنے کھولیا نے دفترے
ایہن نم شش ارے لیلی تو ہفت ارے

// //

جند کنا جو گی سے دم کیوہ دڑ دے نا
قربان ای مریوہ سنگت کے ہڑ دے نا

برکنائیلی پھل بائی ُچک سے
پر دیسی ناسنگ قیامت ناڈکھ سے
(براہوئی، 2013، 58-61)

مراد پارکوئی ریڈ یونا ہموشیر پاروک آتیاں استے ہرادے دار دار آبنگ کن است خواہک۔ اونا
لو ز آتا ہمنی خلقی شیر تے پین زیات گھین جوڑ کروینو۔ ہندن ہرجاگہ غامر اد پاروئی ناتوار ریڈ یوان
نشر مسوںے۔

دیر دیر کیوہ۔

دیر دیر کیوہ کنے دیر ایتے
صد پیر کیوہ کنے دیر ایتے
گودی گدان نا کنے دیر ایتے
پھل جان ارانا کنے دیر ایتے
بھازائی ملاست کنے دیر ایتے
استان خلاست کنے دیر ایتے

// //

وانڑی کنہ آکنے دیر ایتے
نابسا خمب آکنے دیر ایتے
مزل کہ پتو کنے دیر ایتے
چنکا ہور تو کنے دیر ایتے
خلق ناجلا کنے دیر ایتے
کمک نا اللہ کنے دیر ایتے
(مینگل، 2005، 46-58)

داکان بیدس مراد پارکوئی نا گپینا شنیر تے ٹی گڑاس داوڑاٹ او۔ لاڈولڈو لاڈو، لکھوکانہ دانہ، جر
جھڑیںک آبسو نے، توں پین چندی شنیر ریڈیوان نشر مسونو۔ ہراتے ٹی گڑاسینا ٹھپو داوڑاٹ او۔

ایلم نابرام۔

چنکا ایلم کہ سالم ۽
پارتے اوڑ کے آلم ۽
ہتبو جن نا ہچاتے
بیرفوٹ ایلم ناپچاتے
ہترفوٹ ایلم کے سوری ۽
خرن آاوڑ کے مہری ۽

// //

بندغ نارے بھازی ۽
اینوجاپ نا گوازی ۽
ایلم ناجوڑ کبو ماڑی ۽
چاپ ٹی اینوتاڑی ۽
(براحومی، 2013، 329-330)

وزیر خان لہڑی ناریڈیوان نشر مردو کا ہم شنیر اک ہرا کہ چندی واراونا توواراٹ مختلف وخت آتے ٹی نشر
مسونو او فتے ٹی گڑاس داوڑاٹ او۔
جی جی کیوہ۔

جی جی کیوہ ایلیک کہ بندو
ایتیو کہ زمانہ نا دھندو
ائیکی جمر تفینے سندان
اینودو کنا خل کیک بندان

ہے ہے تو سس پرہ غاگڈا
نے کہ بریوہ لنگڑا پچھڈا

// //

ایمس کنا ارے مستو
ای گدراث زہیری تے ٿشش تو
ہے ہے نے کن بریوہ بوری
الپک کہ پڈ نا شوری
ایلے کنا پائے شیرا
کنے خلکر بیٹر پائے ڏیرا
(مینگل، 77-74، 2000)

اختر چنال نا مشعور انگاشتیر ہرا کہ ریڈیوان توں اوارٹی وی ان ہم زیات نشر مریک ہرا کہ تینا مٹ
وتینٹ یئے۔ ہموشیئر نا گڑاس ٹھپو داوڑا۔ دا کان بیدس ہم چندی شیئر تے ریڈیوان بخفیئے ہرا کہ
مقبول مسونو۔

دانہ پہ دانہ۔

دانہ پہ دانہ نا
دوستی لگانے نا ننا
 حاجت اف کنے ٹرانہ نا
کپس کنافی جان ءانا
حاجت اف کنے وام ءانا
مہمان مرود ناشام ءانا

// //

آخر بروں مستونگ ئٹی

مستونگ شارے دیوہ نا

مزہ ۽ اوڑے میوہ نا

توت پلائی وچڑی

گون و کچری کپر ۵،،،

مال ۽ تورہ راست ہنپرہ

(مینگل، 1996، 257-260)

امیر بخش زہری ہم خلقی شاعر تا چانے ہر اکہ تینا خلقی شیئر تا سوب ان ریڈ یونا دنیا ٹی اسہ پن اس تھنک۔

ہرادے مدام خلقی شیئر پارو کاتے ٹی حساب کننگ۔

بندو۔

ای نیتون بریوہ بندو

الیپک کہ زمانہ نادھندو

جان کنا ہشنگ دے آ

مراں بسوٹ نے آ

احوال کس بس اونا ڈیہہ آ

خیال ۽ کو اتینا مے آ

// //

جی سنگت آلم تیار ۽ سندھ آ

امیت واراث اللہ ناجندا

واہ واہ نے آبریوہ جلدی

زوکرایت کنے ورندي

گروکاک لگیرہ کنا،،،

دیرتہڑدے وغدی آسنا

چھٹس ملیوہ ای مینا

دو تیزٹ کیوہ اوڈے سینا

(مینگل، 1996، 194-196)

محاصل

براہوئی ادب ٹی خلقی ادب اسے سوگوارا جی زند بینا ڈس ایتک ہر اٹی زندنا چندی احساس و جوزہ غاک اوار او اوفتا در شانیک ہم ہندن سچا انگا انداز ٹی کننگا نو کہ ہر بندغ خلق نا او فتے تینا جوزہ جوڑ کریسہ او فتے پانگ نا کوشست اے کریئے۔ ہندن ہر ہموشیر پاروکا ہرا کہ سات تیری کن شیر پاریئے یا اونا شیر پانگ روزی ناویلہ مونے۔ بیرہ خلقی شیر تا ہموشیر تے تینا پرسوز انگا گٹ نا تو رات اندن پاریئے کہ او فک اوس آاسے پر کیف اثر اس شاغانے۔ خلقی زندٹی راج ٹی مروکا ہموکل ٹے پہلو تے خلقی شاعری نادر شم تینگا نو ہرا کہ حقیقت نادر شانی ٹے کریئو۔ اندابو بے کہ خلقی شاعری ٹی نئے فطرت توں اوار او ارناراج ہم نظر بریک اور ارج ناکل ٹے پہلوک نظر بریہ۔

خلقی شاعری ناکل ان بھلا بنگ ناسوب ہم اندادے کہ دا حقیقت ان بھاز خوک ٹے اور ارج نا ہمورسم و دودا تے کل ٹے تین توں اسے مقدس جوزہ سیجنون خوندی کریئے۔ ہرا وخت کہ ریڈ یونا بنا مس تو داشیر تاکل ان زیات گیشتر آشیر پاروکا ک ہموپارہ غار جھان کریہ ہراڑان ننا ہم خلقی آشیر اک ہر بندغ نا مونا بسر۔ او فے ہر بندغ پسند کرے۔ انکلہ وخت اس ہم خلقی شیر اک ہرا کہ سات تیری یا اسے شاد کامی نا وخت آخلاقت ٹے بننگا کہ تو ہم ٹے ساڑی آخلوں ہموفتیان گڑاں ہیل کریکہ۔ ولے نا ڈے نا ہم ورنگا گداں یا خلق اک ہرا کہ زندنا آسراتی تیان بھاز مر مسونو۔ یا اینو اسکان مراو۔ او فتے دا ور ٹا خلقی شیر اک بنگ کن دو بتویرہ۔ دا کبوتی ٹے ریڈ یوایس کرے۔ ہر گداں او ہر خلق ٹی دا خلقی آشیر اک ریڈ یونا منتواری ٹی اینو اسکان سرمنگ او۔ تو اگہ نا خلقی شاعر اک اینو پنی مسرو بیرہ اندما زرائع نار داٹ ہرا کہ او فتا تو ارے ایلو مخلوق اسکان سر کرے۔ او اینو اسے بھلو پن سینا خواجہ مسونو۔ جدید دور باری ٹی اگہ ادب ٹے شون داری نا پارہ غادر وی ٹے تو ہموز رائع ابلاغ آتے دوئی کنگ الی ٹے ہرا تیان اینو ہر گداں او ہر خلق ٹی نا مخلوق فائدہ ارنگ ٹے۔ دنکہ ریڈ یوکل ان زیات نا براہوئی ادب نا چندی خلقی صنف آتے شون ہتنگ ٹی اسے بھلو مک اس کنگ ٹے۔ اگن ہندن جدید دور نا زرائع غاتے استعمال کریسہ براہوئی ادب نا ہر صنف ٹے جوانی ٹی ایلو تیان سرکنگ نا کوشست ٹے کیئن تو براہوئی ادب کم وخت ٹی اسے بھلو مزل اس خلیک۔ ہرا کہ براہوئی ادب نا آخوبت کن جوانے

— ایو ہرا زبان ادب اک زیات شون الکنو او فتا رنداٹ ہموز رائج غا کو ہرا کہ او فتے ایلو تسان سر کنگ
 اٹ کمک کار ثابت مریرہ۔ انداسوب یئے کہ ریڈ یو برا ہوئی خلقی شاعری ناشونداری ٹی اسہ بھلو کڑ دار
 اس ادا کرینے۔

كتابيات

براہوئی، ذوق، دیردیر کیوہ کنے دیر ایتے، ۱۳۰۲ء براہوئی اکیڈمی (رجسٹرڈ) کوئٹہ۔
 مینگل، افضل، شوشاں، ۱۹۹۶ء، براہوئی اکیڈمی (رجسٹرڈ) کوئٹہ۔
 مینگل، افضل، شیشلو، ۲۰۰۵ء براہوئی اکیڈمی (رجسٹرڈ) کوئٹہ۔
 مینگل، افضل، منگلی، ۲۰۰۷ء۔ براہوئی اکیڈمی (رجسٹرڈ) کوئٹہ۔